

Inleiding

Internet heeft als nieuw medium zijn plaats veroverd in het dagelijks leven van jongeren. Tieners maken alles mee op internet wat volwassenen op die leeftijd meemaakten zonder internet. Ze ontmoeten er nieuwe vrienden, ze worden verliefd, ze gaan relaties aan en ze hebben seks. De afgelopen jaren is er een toenemende aandacht voor wat er allemaal fout kan gaan op internet. Het is evenwel belangrijk om naar de feiten te blijven kijken. Deze Feiten & Cijfers bundelt daarom een aantal relevante onderzoeksgegevens m.b.t. jongeren, seksualiteit en internet.

In het eerste deel bespreken we het internetgebruik van kinderen en jongeren. Wat doen kinderen op internet? En hoe vaak zijn ze hiermee bezig? Het tweede deel behandelt de mate waarin de ouders betrokken zijn bij het internetgebruik van hun kinderen. In het derde deel gaan we dieper in op de effecten van internet op het groeiproces van jongeren. Het vierde deel bespreekt het relationeel en seksueel gedrag van jongeren op internet. Ook de risico's in verband met online seksueel gedrag komen aan bod. We stellen de vraag hoe kinderen en jongeren geconfronteerd kunnen worden met ongewenste seksuele gedragingen op internet, maar ook hoe zij zelf de seksuele grenzen van anderen online kunnen overschrijden. In het vijfde deel tenslotte geven we enkele tips voor jongeren, ouders en leerkrachten om een veilig internetgebruik mogelijk te maken.

1. Internetgebruik bij jongeren ¹

1.1. Omvang en frequentie van internetgebruik

Zo goed als alle jongeren hebben **toegang tot internet**: 96,3 % van de 12- tot 18- jarigen in België is actief op het internet. Jongeren surfen **vaak en intensief**: Vlaamse jongeren zitten gemiddeld 86 minuten per dag op het internet. De mediaan ligt op 60 minuten, bijna 1 op de 3 jongeren zit gemiddeld een uur per dag op het net.² Hoe meer vrije tijd men heeft, hoe meer men online is. In het weekend of tijdens schoolvakanties zijn jongeren gemiddeld een half uur langer online, en voor 1 jongere op 5 loopt dit zelfs op tot vijf uur. Jongens graag meer tijd online spenderen, meisjes minder.³

Het gemiddeld aantal minuten dat jongeren internet gebruiken hangt overigens samen met de **leeftijd**. Het aantal minuten internet per week stijgt tot de leeftijd van 15 jaar. Daarna neemt de intensiteit van het internetgebruik weer af. De verklaring hiervoor is dat jongeren tot 15 jaar vaak nog niet mogen uitgaan. Het internet is in die periode een ideale manier om te communiceren met vrienden. Naarmate de jongeren meer uit mogen gaan, besteden ze geleidelijk minder aandacht aan het internet.⁴

¹ Voor cijfergegevens in verband met het internetgebruik van Belgische jongeren gebruiken we de bevindingen uit het onderzoek TIRO: Teens & ICT, Risks & Opportunities van 2008. In het kader van dit onderzoek werd een enquête uitgevoerd bij 1318 Belgische jongeren tussen 12 en 18 jaar en bij 571 ouders. De cijfergegevens i.v.m. Vlaanderen zijn afkomstig uit het onderzoek van Het Nieuwsblad en het VRT-programma Koppen. Zij bevroegden in 2007 547 Vlaamse jongeren tussen 12 en 18 jaar.

² X. Jongeren en cyberseks, Het Nieuwsblad, 8 maart 2007. & Uitzending Koppen, reportage op 27 maart 2007. (powerpoint-presentatie, 60p.)

³ SMIT Vrije Universiteit Brussel, CITA & CRID FUNDP en OSC Universiteit Antwerpen. Onderzoeksproject van het federaal wetenschapsbeleid omtrent kansen en risico's van het gebruik van informatie- en communicatietechnologie door tieners, februari 2008.

⁴ Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D. & Walrave, M. (2006). Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen. Studie in opdracht van het viWTA. Brussel: viWTA. p.122.

1.2. Waar gebruikt men internet

Bijna alle Belgische 12- tot 18-jarigen (92,8%) maken **thuis** gebruik van internet. Bij meer dan de helft van deze tieners (56%) staat de computer die ze het vaakst gebruiken bovendien in een **afgesloten ruimte** zoals de eigen slaap- of studeerkamer. Overigens beschikt 70% van de 12- tot 17-jarigen over een eigen computer.⁵ Van de Vlaamse 10- tot 14-jarigen heeft 90% thuis toegang tot internet. De helft van hen heeft toegang tot internet in een gemeenschappelijke kamer, bij de andere helft is de computer geïnstalleerd in een geïsoleerde kamer.⁶ In de tweede plaats maakt men op **school** gebruik van internet.

1.3. Waarvoor gebruikt men internet

Internet wordt vooral gebruikt om **sociale contacten** te onderhouden. Verder wordt internet gebruikt om zich te ontspannen en om informatie op te zoeken. De motieven voor het internetgebruik verschillen voor **meisjes en jongens**.

Motieven internetgebruik	% meisjes	% jongens
Contact	60,7	38,6
Ontspanning	19,1	43,1
Informatie	20,1	18,3

Tabel 1: Motieven voor internetgebruik, naargelang geslacht. Bron: TIRO-onderzoek, 2008.

Het gebruik van internet verschilt ook naargelang **de leeftijd** van de jongeren. Kinderen van 6 tot 10 jaar gebruiken computers vooral als ontspanning: ze spelen spelletjes en bezoeken websites. Vanaf 10 tot 14-15 jaar zijn vooral communicatie en interactie met leeftijdsgenoten de reden om online te zijn, dus is chatten belangrijk. Vanaf 14-15 jaar beginnen jongeren het internet meer en meer te gebruiken om informatie op te zoeken, maar chatten blijft belangrijk.⁷

Bijna alle jongeren tussen 12 en 18 jaar (95%) **chatten** wel eens en meer dan de helft (57%) doet dit regelmatig. MSN Messenger (Windows Live Messenger) is favoriet en wordt vooral gebruikt om af te spreken met vrienden uit het echte leven. Internet is voor tieners dus vooral één van de vele manieren waarop ze kunnen communiceren met elkaar.⁸

1.4. Onveilig internetgebruik

Onbekende identiteit van de chatcontacten

Bijna een vierde van de jongeren (39%) heeft wel eens met iemand gechat waarvan hij of zij **niet zeker wist wie het was**. Bovendien chatten jongeren wel eens over geheimen (37%) of over verliefd zijn (42%) met iemand die ze niet zo goed kennen. Slechts 1 op de 10 jongeren (11%), vooral 17- tot 18-jarigen (20%) heeft het wel eens over zijn of haar seksleven met een relatief onbekende.

Bij een derde van de Belgische tieners (33,1%) is het al voorgekomen dat de **chatpartner liegt** over zijn of haar identiteit. Dat een **volwassene** zich tijdens het chatten voordeed als een jongere heeft zo'n 2 op de 10 Belgische jongeren (21,2%) al eens meegemaakt. Overigens is de webcam voor jongeren een controle-instrument om zich letterlijk en figuurlijk een beeld te vormen van de persoon achter het computerscherm.

⁵ INSITES. Youth online 5.0. Teens 12 – 17 y, februari 2006, p.84-92. (Enquête bij 2500 Belgische 12- tot 17-jarigen)

⁶ Action Innocence (2008). Laat je kind niet alleen op het Internet, 26 november 2008.

⁷ Poot, J. (2007). Veilig online. Tips voor veilig ICT-gebruik op school. Brussel: Vlaamse Overheid. p.6-7.

⁸ Pardoën, J. & Pijpers, R. (2006). Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers. Amsterdam: SWP. p. 46.

Privacy

Wanneer Belgische tieners voor het eerst met een onbekend persoon chatten, vertrouwen ze bepaalde gegevens gemakkelijker toe dan andere. Profielgegevens (zoals geslacht en leeftijd) worden door bijna 8 op de 10 jongeren vrijgegeven. Foto's en video's daarentegen worden door respectievelijk 3 op de 10 (35,1%) en 1 op de 10 (9,9%) jongeren uitgewisseld. Met contactgegevens (zoals thuisadres en telefoonnummer) wordt voorzichtiger omgesprongen tijdens een eerste chatcontact. Meer dan 9 op de 10 (95,3%) zegt thuisadres en thuis telefoon niet vrij te geven. Ook zegt 7 op de 10 dat ze hun gsm-nummer niet zouden geven, een vierde van de tieners zou die misschien (17,5%) of wel zeker (5,3%) doen. Meer dan de helft (54,7%) geeft aan zijn of haar e-mailadres niet of misschien niet te geven, 45,3% zou dit misschien wel of zeker doen.

Ook 10- tot 12- jarigen stellen een aantal gedragingen op internet die onveilig zijn. Hierbij dient te worden opgemerkt dat van de kinderen die naar een via internet gemaakt afspraak met een onbekende gingen, een vijfde op z'n eentje naar die afspraak ging.⁹

Onveilig internetgebruik	% 10-12 jarigen
Wist niet altijd met wie ze chatten	26,0
Gaf persoonlijke informatie vrij	13,0
Stuurde foto's door naar chatpartners	12,7
Ging naar afspraak met onbekende	7,5
Geen enkele vorm van onveilig internetgebruik	13,7

Tabel 2: Onveilig internetgebruik bij 10-12 jarigen. Bron: Valcke e.a., 2006, p.8.

2. De betrokkenheid van de ouders bij het internetgebruik

Van de 10- tot 12-jarigen ondervindt meer dan de helft (52%) thuis nooit of nauwelijks controle op het gebruik van internet.¹⁰ Een ander onderzoek wijst dan weer uit dat maar liefst 85% van de 10- tot 14-jarigen soms tot heel vaak begeleid worden door hun ouders bij het gebruik van internet. Slechts 15% van de kinderen zegt nooit tot zelden begeleid te worden.¹¹ De meerderheid van de ouders van jonge kinderen is dus op één of ander manier betrokken bij hun internetgebruik.

⁹ Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H. & Gerarts, M. (2007). Primary school children's safe and unsafe use of the internet at home and at school. An exploratory study. In: Computers in Human Behavior, 23(6), p.8. Enquête bij 1700 leerlingen uit het 4de, 5de en 6de leerjaar (10- tot 12-jarigen).

¹⁰ Ibidem. p.9.

¹¹ Action Innocence (2008). Laat je kind niet alleen op het Internet, 26 november 2008. Peiling bij 4.688 kinderen van het 4de leerjaar tot het 2de middelbaar (10- tot 14-jarigen).

Manier van begeleiden	% 10- tot 14-jarigen die zeggen dat ze soms tot heel vaak op deze wijze begeleid worden
Waarschuwen voor de gevaren	65
Vragen wat ze doen op internet	60
Regels opleggen (tijd, toegestane websites)	52
Uitleggen hoe ze veilig kunnen surfen	47
Samen surfen	20

Tabel 3: Ouderlijke begeleiding bij internetgebruik bij 10-14 jarigen. Bron: Action Innocence, 2008.

In wat volgt worden de resultaten voor jongeren (12 tot 18 jaar) besproken. Het gaat ten eerste om de mate waarin ouders afspraken maken met hun kinderen en controlemaatregelen gebruiken. Ten tweede wordt onderzocht op welke manier de ouders communiceren met hun kinderen. Ten slotte gaan we na in welke mate de ouders op de hoogte zijn van de activiteiten van hun kinderen online en de risico's die ze lopen.

2.1. Afspraken en controlemaatregelen

Minder dan de helft van de jongeren (41%) heeft met hun ouders **afspraken** gemaakt over internetgebruik en chatten. Bij 12- tot 14-jarigen en jongeren uit het ASO is dit zelfs de helft (respectievelijk 51% en 48%). Vooral 17-18 jarigen (77%) en jongeren waarvan de ouders gescheiden zijn (76%) hebben geen afspraken hierover met hun ouders. Een Nederlands onderzoek ¹² komt overigens tot de conclusie dat met meisjes vaker afspraken wordt gemaakt dan met jongens.

Gemaakte afspraken gaan onder meer over niet afspreken met mensen die je op het internet hebt ontmoet (91%), niet je naam, adres of telefoonnummer geven (88%), niet met vreemden chatten (81%), je goed gedragen op het internet (81%) en het tegen je ouders zeggen als er iets vervelends gebeurt (74%).

Bijna alle Belgische jongeren (93,4%) zeggen dat ze het internet mogen gebruiken wanneer ze **alleen thuis** zijn. Ruim een derde van de tieners is vaak of altijd alleen thuis wanneer ze op internet gaan, bij meer dan een vierde is een volwassene in de buurt. Een derde (32,3%) mag slechts een **bepaalde tijd** op het internet, een afspraak waar 1 tiener op 3 zich niet aan houdt. Bovendien kan 86,8% van de jongeren vrij kiezen **welke websites** ze willen bezoeken. Slechts 6,8% van de jongeren mag internet enkel gebruiken voor **schoolwerk** (de helft houdt zich daar echter niet aan). Het overgrote deel van de jongeren (92,9%) mag **chatten** van de ouders. Ouders proberen hun tieners vooral te beperken in bepaalde toepassingen die **economische en privacyrisico's** inhouden, zoals online aankopen en deelname aan online wedstrijden. Internetgevaaren in verband met seksueel grensoverschrijdend gedrag worden echter niet besproken door de ouders.

Wat betreft **controlemaatregelen** blijkt dat meer dan de helft van de ouders (56,4%) al heeft nagekeken welke websites hun kind bezoekt. Een vierde van de ouders (26,3%) geeft aan dit vaak of zelfs systematisch te doen. Slechts 4 op de 10 ouders zegt nooit het surfgedrag van hun kinderen te controleren.

2.2. Communicatie: tips, waarschuwingen en praten

Bij het uitwisselen van **tips** over het **internetgebruik** spelen niet de ouders, maar vriend(inn)en (46,2%) en oudere broers of zussen (26,9%) een belangrijke rol. Een vierde van de Belgische jongeren (26,8%) krijgt van niemand tips of advies.

¹² Pardoen, J. & Pijpers, R. (2006). Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers. Amsterdam: SWP. p.101.

Voor de ouders is dan weer een prominentere rol weggelegd wat betreft het **waarschuwen** voor potentiële **internetgevaaren**. De helft van de jongeren (52,3%) wordt door hun ouders gewezen op de mogelijke gevaren van het internet. Ook de media (28,%) zijn een belangrijke bron van waarschuwingen. Tenslotte vervullen ook leerkrachten (17,5%), vriend(inn)en (17,4%) en oudere broers en zussen (16,6%) een sensibiliserende rol. Een vijfde van de tieners (20,06%) krijgt hier echter van niemand informatie over.

Aan 7 op de 10 jongeren (69,8%) wordt door de ouders wel eens **gevraagd wat ze op het internet doen**. Meer meisjes dan jongens en meer jongere tieners dan oudere tieners zeggen regelmatig die vraag te krijgen van hun ouders. Het seksuele en relationele leven van jongeren op internet wordt amper besproken.

2.3. Kennis van internetgebruik, online activiteiten en risico's

61% van de jongeren vindt dat hun **ouders veel weten** van wat ze op internet doen. Bij jongeren van 12 tot 14 jaar is dat zelfs 7 op de 10 (69%). Slechts bij 5% van de jongeren, vooral 17-18 jarigen en jongeren met gescheiden ouders, weten de ouders daar niets van.

Interviews met politie, parket en hulpverlening maken echter duidelijk dat ouders onvoldoende op de hoogte zijn van het gedrag en de activiteiten van hun kinderen. Ouders tonen te weinig belangstelling en voelen ze zich te snel gerust over de veiligheid van hun kinderen wanneer deze braaf in hun slaapkamer zitten.¹³ Door de computer en internetaansluiting is deze slaapkamer namelijk een '**geconnecteerde ruimte**' geworden, waarin jongeren hun sociale interacties met leeftijdsgenoten kunnen voortzetten. Vele activiteiten op internet vinden dus in een niet onmiddellijk zichtbare ruimte plaats. Bijgevolg valt een groot deel van de spontane sociale controle binnen het gezin weg.

Belgische gegevens bevestigen dit: er zijn significante verschillen tussen wat tieners doen en wat ouders denken dat ze doen. Zo onderschatten ouders de confrontatie van hun kind met bepaalde **risicovolle situaties** op internet. Ongeveer een vijfde van de ouders zegt van bepaalde risico's niet te weten of hun zoon of dochter hiermee in aanraking kwam. Vervolgens schatten ouders de **activiteiten** van de jongeren op internet anders in. Zo vermoedt slechts 35,2% van de ouders dat het een gangbaar fenomeen is om nieuwe vrienden te maken via internet, terwijl de meerderheid van de tieners (56,7%) zegt dit wel te doen. Ook schatten ouders de **tijd** die hun kinderen op internet spenderen lager in dan dat de tieners effectief online zijn. Een mogelijke reden voor deze onderschatting is het feit dat de ouders niet altijd in de buurt zijn wanneer hun kinderen op internet surfen. Zo geeft 37,5% van de ouders aan dat hun zoon of dochter alleen is wanneer het thuis op internet surft.

3. De effecten van internet op het groeiproces van jongeren

3.1. Confrontatie met naakt en porno op internet: seksualisering?

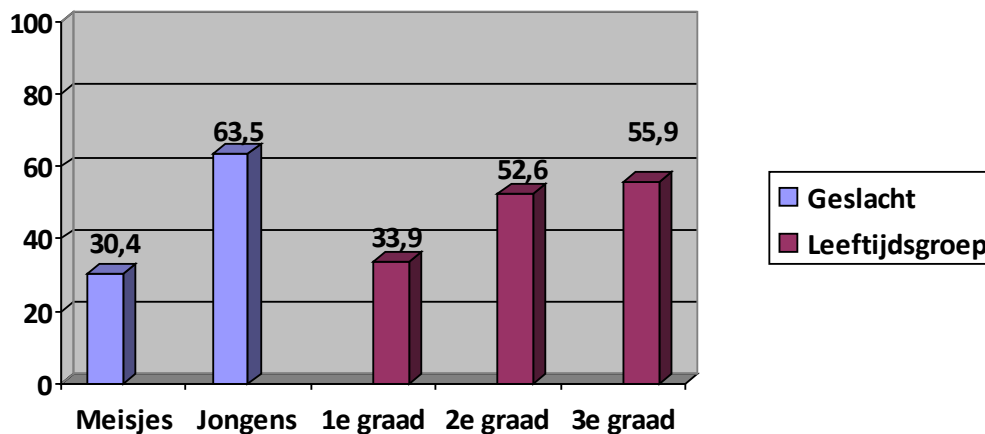
Sekse- en leeftijdsverschillen

Door de komst van internet is **seks heel toegankelijk** geworden. Op internet komen jongeren zowel bedoeld als onbedoeld in contact met seksueel getinte foto's en films. 40,7% van de 10- tot 12-jarigen wordt tijdens het surfen geconfronteerd met aanstootgevende, onaangepaste inhoud.¹⁴ Meer dan de helft van de Belgische 12-tot 18-jarigen belandt per ongeluk op websites met naaktbeelden (61,2%) en op pornosites (52,6%). 30% van de jongeren komt bewust met porno in aanraking op het internet.

Voorals **jongens en oudere tieners** worden zowel toevallig als gewenst geconfronteerd met naakt en porno op internet.

¹³ De Smet, S. & Mahjoub, S. (2008). Op het scherp van het net. Een verkennende studie over jongeren, internet en betaalseks. Brussel: Child Focus. p. 108.

¹⁴ Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H. & Gerarts, M. (2007). Primary school children's safe and unsafe use of the internet at home and at school. An exploratory study. In: Computers in Human Behavior, 23(6).

Figuur 1: Percentage confrontatie met seksueel expliciete beelden (naakt en porno), vergelijking geslacht (N=1282) en graden (N=1280). Bron: TIRO-onderzoek, 2008.

In Vlaanderen kijkt 53% van de **jongens** en 49% van de **17-18 jarigen** op internet naar porno. Aan de andere kant zegt 95% van de meisjes, 84% van de 12-14 jarigen en 91% van de jongeren die nooit chatten dat ze het afgelopen jaar nooit online porno hebben bekeken. De confrontatie met seksueel expliciete beelden op internet valt dus wel mee.

Mediagebruik en seksualisering

De seks die wordt geportretteerd in de media verschilt van de realiteit en bevestigt een aantal **stereotypen**. Vrouwen worden in de media doorgaans als lustobject voor mannen voorgesteld, en dit op drie vlakken. Ten eerste zijn vrouwen veel vaker naakt te zien dan mannen. Ten tweede zijn mannen vaak dominant en vrouwen meestal onderdanig. Ten derde gedragen vrouwen zich vaker uitnodigend of provocerend dan mannen. Ook verschilt het beeld van seks in de media op andere vlakken. Zo doen de personen die seks hebben dat veelal louter om het seksuele genot, hebben ze geen vaste relatie en wordt er geen info over veilig vrijen getoond.¹⁵ Dit in de media opgehangen beeld van hoe mannen en vrouwen met elkaar omgaan en de manier waarop mannen en vrouwen in beeld komen in de media, zou van **invloed** zijn **op de opvattingen en gedragingen op seksueel vlak**. We spreken in dit opzicht van seksualisering, hetgeen vooral risico's inhoudt voor meisjes en vrouwen, maar waarschijnlijk ook voor kinderen en jongeren. Deze laatsten hebben immers nog geen volledig ontwikkeld beeld van zichzelf.¹⁶

Volgens Nederlands onderzoek zou er alvast een verband zijn tussen de consumptie van geseksualiseerde mediabeelden enerzijds en meer **liberale opvattingen** van jongeren over wat gewoon seksueel gedrag is op hun leeftijd en meer **feitelijke seksuele ervaring** van jongeren anderzijds. Vaker internetten gaat zowel bij meisjes als bij jongens samen met meer gevorderde seks.¹⁷ Jongeren die vaker op internet zitten, hebben ook vaker ervaring met verschillende vormen van seksueel gedrag.¹⁸ Bovendien zou het vaker bekijken van expliciet materiaal op internet gepaard gaan met een sterkere neiging om **vrouwen te**

¹⁵ Nikken, P. (2006). Seks in de media en kinderen. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn. p.3. Op: www.nji.nl.

¹⁶ Nikken, P. (In press). Jongeren, media en seksualiteit. Verslag van een Nederlandse survey. In: Lief en Leed, februari 2009.

¹⁷ Nikken, P. (2007). Jongeren, media en seksualiteit. Hoe media-interesses en -gebruik samenhangen met fantasieën, opvattingen en gedrag. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Op: www.nji.nl.

¹⁸ De Graaf, H., Meijer, S., Poelman, J. & Vanwesenbeeck, I. (2005). Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005. Delft: Eburon., p.42.

objectiveren tot seksobjecten.¹⁹ De mate waarin jongeren in contact komen met erotiek en met informatie over seks in de media hangt overigens samen met een grotere kans op ervaringen met **instrumentele seks**.²⁰

Een Amerikaans onderzoek legt tevens een verband tussen de geseksualiseerde media en preoccupatie met en **ontevredenheid over het eigen uiterlijk** bij meisjes. Dit zou meisjes vervolgens kunnen belemmeren in het realiseren of zelfs maar erkennen van de eigen seksuele wensen.²¹ Deze laatste bevinding kan een verband met **seksueel geweld** inhouden, een negatief zelfbeeld vergroot namelijk de kans op ervaringen met seksuele dwang. Daarnaast is voor jongens een verband gevonden tussen het gebruik van internet en de verwachting om grenzen niet te respecteren.²² Zowel bij jongens als bij meisjes is er een samenhang tussen het bezoeken van pornosites en **online grensoverschrijdend gedrag**. Jongeren die pornosites bekijken, zijn actiever in hun reacties en in hun initiatieven met betrekking tot online seks. Ze gaan vaker in op een verzoek tot seksueel webcammen, ze blijven vaker kijken als iemand iets seksueels laat zien, ze laten vaker zelf ongevraagd iets zien en ze maken vaker stiekem opnames van anderen.²³

Seksuele beelden niet op alle jongeren zelfde effect

De media zouden echter **geen directe invloed** uitoefenen op de attitudes en het gedrag van jongeren. Bepaalde jongeren lopen onder bepaalde omstandigheden meer risico. Van belang zijn **situationele en demografische kenmerken** van jongeren. Verschillende auteurs pleiten er bijvoorbeeld voor om te kijken naar de mate van **interesse, begrip en interpretatie** van seksuele boodschappen en beelden. Jongeren zijn immers geen passieve ontvangers van media, maar zijn actieve consumenten die zelf zoeken naar de media-inhoud die ze wensen. Ze kijken hier met meer of mindere aandacht naar en interpreteren het op verschillende manieren. Zo is de samenhang tussen het zien van seksueel getinte beelden en meer seksueel gedrag en permissievere attitudes sterker bij jongeren die aangeven dat ze de beelden in de media positief evalueren of 'realistisch' vinden.²⁴ Ook blijkt het kijken naar (gewelddadige) porno uitsluitend samen te hangen met seksueel gewelddadig gedrag bij mannen die hier al toe neigen.²⁵

Mediaopvoeding en de rol van de ouders

Daarnaast kunnen **ouders en leeftijdsgenoten** een mediërende rol vervullen, door de beelden vanuit de media in een meer realistisch kader te plaatsen. Wanneer ouders het gebruik van bepaalde websites sterker controleren en wanneer zij regelmatig inhoudelijk commentaar geven op seksuele boodschappen in de media, rapporteren jongeren minder permissieve attitudes ten aanzien van instrumentele vormen van seks. Ook onderzoek naar effectieve opvoedingsstrategieën bij mediageweld heeft aangetoond dat **positieve interesse en commentaar** van de ouders jongeren kan helpen bij het ontwikkelen van een kritische houding tegenover het media-aanbod. Tevens kan een **restrictieve aanpak**, waarbij bepaalde programma's verboden worden, leiden tot minder negatieve gedragsinvloeden.²⁶

¹⁹ Peter, J. & Valkenburg, P. (2007). Adolescents' exposure to a sexualized media environment and their notions of women as sex objects. In: *Sex Roles*, 56, p.381-395.

²⁰ De Graaf, H., Höing, M., Zaagsma, M. & Vanwesenbeeck, I. (2007). *Tienseks. Vormen van instrumentele seks onder tieners*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

²¹ American Psychological Association, Task Force on the Sexualization of Girls. (2007). *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Washington, D.C.: American Psychological Association. www.apa.org/pi/wpo/sexualization.html

²² Mur, S. (2006). *Seks in beeld. Een onderzoek naar de invloed van seks op muzikzenders en internet op het gedrag van jongeren*. Afstudeerscriptie, Rijksuniversiteit Groningen.

²³ Pardoën, J. & Pijpers, R. (2006). *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*. Amsterdam: SWP. p.56.

²⁴ Hawk, S.T., Vanwesenbeeck, I., De Graaf, H. & Bakker, F. (2006). Adolescents' contact with sexuality in mainstream media. A selection-based perspective. In: *The Journal of Sex Research*, 43, p.352-363.

²⁵ American Psychological Association, Task Force on the Sexualization of Girls. (2007). *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Washington, D.C.: American Psychological Association. www.apa.org/pi/wpo/sexualization.html

²⁶ Nikken, P. (2007). *Mediageweld en kinderen*. Amsterdam: SWP.

Mediaopvoeding moet rekening houden met de **leeftijd van het kind**. Kinderen op de basisschool kunnen het best worden afgeschermd van seksuele beelden. Beschermende maatregelen zoals alleen onder toezicht surfen zijn op die leeftijd wenselijk. Vanaf 11 jaar gaan kinderen zelf op zoek naar info over seks. Ouders kunnen dan regels opstellen afhankelijk van het soort internetactiviteit en de leeftijd. Het belangrijkste is dat ze hun kinderen begeleiden en met hen praten over het eenzijdige beeld van de media en over seksualiteit in het algemeen.

Relativering

Empirische bewijzen voor een oorzakelijk verband tussen seksualisering in de media en veranderend seksueel gedrag en attitudes van jongeren ontbreken. Door het gebrek aan longitudinale studies kunnen we niet uitsluiten dat het gaat om een **relatieve verband**. Het is aannemelijk dat bepaalde (seksueel ervaren) jongeren meer geneigd zijn om geseksualiseerde media-inhouden op te zoeken en dat zij meer belangstelling hebben voor het internet.

In Vlaanderen merken we tot nu toe nog maar weinig invloed van het vertekende beeld van seks in de media op het seksueel gedrag en de attitudes van jongeren. Cijfermateriaal wijst wel op een toename van het aantal seksueel actieve schoolgaande jongeren, maar de leeftijd waarop jongeren voor het eerst coïtus hebben, is de laatste jaren redelijk stabiel. Jongeren hebben ook nog steeds een voorkeur voor **traditionele waarden en normen** op het gebied van relaties en seksualiteit. Zij hechten bijvoorbeeld veel belang aan een traditionele monogame relatie, wederzijdse trouw en respect.²⁷ Bovendien **relativeren jongeren zelf** de impact van de media-inhouden. Zowel meisjes als jongens menen dat seksueel expliciete beelden geen invloed hebben op hun beeld over vrouwen of relaties.²⁸

Seksualisering biedt bovendien ook een aantal **kansen**. Doordat jongeren ook zelf producent zijn van seksueel getint materiaal, ontstaat er een nieuwe niet-stereotiepe beeldvorming, die ingaat tegen de commerciële initiatieven. We spreken in dit opzicht van de democratisering van de pornografie.

3.2. Positieve effecten van internet op het groeiproces

De opkomst van internet heeft verschillende positieve effecten voor minderjarigen. Het internet biedt het voordeel dat **informatie** in verband met seksualiteit op een zeer laagdrempelige wijze kan worden opgezocht. Het gebruik van internet als informatiekanal voor seksuele informatie verschilt wel voor jongens en meisjes. In Nederland haalt bijvoorbeeld 1 op 2 meisjes en 3 op 4 jongens wel eens informatie over seks van het internet.²⁹ Ook de meerderheid van de Vlaamse homo- en bimannen vindt (56%) hun info over veilig vrijen op internet.³⁰

In de eerste plaats is het internet voor jongeren hét **communicatiemiddel** bij uitstek, dat voldoet aan hun grote behoefte aan contact. Vlaamse jongeren geven aan dat ze minder verlegen zijn tijdens een gesprek via MSN dan in het echte leven.³¹ De anonimiteit van internet helpt jongeren dus bij het aanleren van communicatie. Online communicatie heeft drie belangrijke positieve gevolgen voor het groeiproces van jongeren tijdens de puberteit.³² Internet heeft ten eerste een positief effect op de ontwikkeling van **zelfvertrouwen en welzijn**. Vlaamse jongeren zeggen onder andere dat ze meer weten van de wereld en dat ze zich zelfstandiger voelen dankzij de nieuwe technologieën. Internet heeft eveneens een positieve

²⁷ Feiten & Cijfers Jongeren en Seksualiteit: http://www.sensoa.be/pdf/feiten_en_cijfers/jongeren_en_seksualiteit_2005.pdf

²⁸ De Bruyne, E. e.a. (2007). Wat verstaan jongeren onder porno? Zoektocht naar een grens. Universiteit Gent: Verslag in het kader van het vak 'Interoptie 3: Kinderwerelden en jongerenculturen: seksualiteit, relaties en liefde'.

²⁹ De Graaf, H. & Vanwesenbeeck, I. (2006). Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet. Utrecht: Rutgers Nisso Groep. p.10.

³⁰ Onderzoek FAQ-it door Sensoa en Universiteit Gent. (2007). <http://www.weljongniethetero.be/viewtelex.asp?id=3930>

³¹ Depandelaere, M. e.a. (2006). Kamedialeon. I love media. De invloed van nieuwe media op de identiteitsvorming bij jongeren. Gent: Graffiti Jeugdendienst en Universiteit Gent.

³² Schouten, A.P. (2007). Adolescents' online self-disclosure and self-presentation. Academisch proefschrift, Universiteit Amsterdam.

invloed op de **identiteitsontwikkeling** bij jongeren. Op internet hebben jongeren immers een groot netwerk om sociale contacten op te bouwen en te experimenteren met hun persoonlijkheid. Jongeren puzzelen op internet met hun zelfpresentatie en krijgen feedback van hun leeftijdsgenoten. Ook heeft internet een positieve impact op de ontwikkeling van **vriendschappen** bij jongeren. Het internetgebruik hangt met andere woorden samen met een actief sociaal leven.

Gebruik van internet met een seksueel of relationeel doel

Internet maakt als nieuwe technologie deel uit van het proces van seksuele ontwikkeling van jongeren. Het biedt in dit verband een aantal voordelen: het is laagdrempelig, bevordert communicatie, is visueel en biedt ruimte voor experiment. Online **verliefdheid en relaties** zijn dan ook andere positieve effecten van een sterk geëvolueerde online communicatie tussen jongeren. Vooral jongeren tussen 12 en 18 jaar maken massaal gebruik van de mogelijkheden die internet biedt op romantisch gebied.

Relationele ervaring	% van de Vlaamse 12- tot 18-jarigen
Verliefd geworden op iemand die men op internet heeft ontmoet	12
Relatie gehad met iemand die men op internet heeft ontmoet	7

Tabel 4: Verliefdheid en relaties via internet bij Vlaamse 12-18 jarigen. Bron: Koppen & Het Nieuwsblad, 2007.

Jongeren maken ook **seksuele ervaringen** mee via en op het internet. Alle pubers experimenteren met seks, dus dit gebeurt óók via het internet. Online seks kan net als echte seks heel spannend zijn en het kan een aangename aanvulling zijn op de seksuele beleving in een relatie.³³ Uit onderstaande Nederlandse gegevens blijkt dat meer jongens dan meisjes het internet gebruiken met een seksueel doel.³⁴

Seksuele ervaring	% Nederlandse meisjes	% Nederlandse jongens
Cyberseks	20	23
Online Flirten	73	82
Online praten over seks	67	81

Tabel 5: Cyberseks, online flirten en online praten over seks, naargelang geslacht. Bron: De Graaf & Vanwesenbeeck, 2006.

³³ Pardoën, J. & Pijpers, R. (2006). Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers. Amsterdam: SWP.

³⁴ We dienen op te merken dat het onderzoek 'Seks is een game' enkel representatief is voor Nederlandse jongeren die regelmatig online zijn. Het is dus niet zo dat alle jongeren doen wat uit het onderzoek naar voren komt, maar het zijn wel de dingen waar ze mee te maken krijgen zodra ze de digitale wereld betreden.

4. Positieve en negatieve seksuele ervaringen van jongeren op internet ³⁵

Met internet hebben pubers dus een nieuwe ruimte om te experimenteren met hun seksualiteit. Jongeren doen dit overigens vooral binnen bestaande liefdesrelaties. Op het internet ontdekken jongeren dus niet alleen de wereld maar ook zichzelf. Ze verkennen hun eigen grenzen en die van anderen. Met deze beleving van seksualiteit op internet is trouwens niets mis, zolang men maar rekening houdt met de risico's.

4.1. Incidentie: omvang en aard van de seksuele ervaringen op internet

In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van de verschillende seksuele activiteiten van jongeren op het internet. We gaan in op het stellen van seksuele vragen, strippen en masturberen voor de webcam en het maken van seksueel getinte opnames. Ook het maken van afspraakjes via internet komt aan bod. We beschrijven hoe vaak jongeren met deze ervaringen te maken krijgen, hoe vaak ze hierop ingaan en hoe vaak ze zelf het initiatief hiertoe nemen.

Confrontatie met seksuele ervaringen

We stellen vast dat Vlaamse jongeren zich overwegend terughoudend opstellen met betrekking tot seksueel gedrag op internet. De overgrote meerderheid van de 12- tot 18-jarigen neemt niet zelf het initiatief tot seksuele ervaringen. Slechts een minderheid van de jongeren gaat bovendien in op seksuele vragen en verzoeken. Het zijn vooral oudere jongeren en jongens die antwoord geven op vragen en ingaan op allerlei verzoeken. Ook nemen zij vaker zelf het initiatief tot seksueel gedrag online.

Jongeren krijgen vooral seksueel getinte vragen (25%) en verzoekjes om in het echte leven af te spreken (20%). Seksueel getinte verzoeken (8%) en confrontatie met seksueel getinte beelden (5%) komen minder vaak voor.

Seksuele ervaring	% van de Vlaamse 12- tot 18- jarigen
Seksueel getinte vragen (over het lichaam of over het seksleven)	25
Seksueel getinte verzoeken (om iets seksueels te doen voor de webcam)	8
Seksueel getinte webcambeelden (van naakt of seksueel gedrag)	5
Verzoek om in echte leven af te spreken	20

Tabel 5: Confrontatie met seksuele ervaringen op het internet bij 12-18 jarigen. Bron: Koppen & Het Nieuwsblad, 2007.

Het **verzoek om iets seksueels te doen** voor de webcam zoals een kledingstuk uittrekken of masturberen komt meestal van een onbekende van ongeveer even oud of jonger (41%), of van een onbekende met een onbekende leeftijd (38%). In 15% van de gevallen was het een onbekende van minstens vijf jaar ouder. In 32% van de gevallen was het een goede vriend(in) (17%) of de huidige of de ex-vriend(in) (15%).

Bij de meeste jongeren (65%) werd het tonen van **seksueel getinte webcambeelden** niet op voorhand besproken.

Ingaan op seksuele vragen en verzoeken

³⁵ De Vlaamse gegevens zijn afkomstig uit het onderzoek van Het Nieuwsblad en Koppen. [X. Jongeren en cyberseks, Het Nieuwsblad, 8 maart 2007. & Uitzending Koppen, reportage op 27 maart 2007. (powerpoint-presentatie, 60p.)] De Nederlandse gegevens komen uit het onderzoek "Seks is een game". [De Graaf, H. & Vanwesenbeeck, I. (2006). Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.]

Een kwart van de jongeren (23%), vooral jongens (38%) en 17-18 jarigen (35%) heeft al eens antwoord gegeven op een **seksueel getinte vraag**. De redenen hiervoor zijn divers. Positieve redenen om te antwoorden zijn het feit dat men de ander vertrouwt of er verliefd op is (56%), of dat men het leuk of spannend vindt om antwoord te geven (40%). Meisjes geven minder antwoord op een seksueel getinte vraag dan jongens.

In het Nederlands onderzoek werd ook nagegaan of jongeren ingaan op **seksueel getinte verzoeken**: 11% van de meisjes versus 39% van de jongens geeft aan dat ze hier gehoor aan geven.

Niemand heeft het afgelopen jaar naaktfoto's of **seksuele opnames** van zichzelf **laten maken** met de webcam. 1% zegt dat het wel zou kunnen dat iemand het afgelopen jaar seksueel getinte opnames van hem of haar heeft **verspreid**, maar niemand van de ondervraagden antwoordt met zekerheid "ja" op deze vraag.

10% heeft daadwerkelijk **afgesproken** met iemand die ze online ontmoetten, 2,5% heeft al meerdere keren afgesproken. Het afspreken via internet gebeurt voornamelijk door 15-16 jarigen (16%), 17-18 jarigen (17%) en jongeren die geen ASO- opleiding volgen (18%). Van deze groep had 15% het voorbije jaar ook seks gehad met de persoon die zij via internet hadden ontmoet: 9% één enkele keer en 6% meerdere keren. Voor 16% van de jongeren die hadden afgesproken via internet was deze afspraak niet tof, 3% maakte zelfs al meerdere keren een vervelende afspraak mee. De reden waarom de afspraak niet tof was, is omdat het niet klikte (68%), de ander heel anders was dan hij of zij had gezegd (32%), de ander hem of haar wilde kussen of betasten (5%) of omwille van een andere reden (22%).

Initiëren van seksuele ervaringen

Initiatie van seksueel gedrag	% van de Vlaamse 12- tot 18- jarigen
Seksueel getinte vragen	8
Seksueel getinte verzoeken	2
Seksueel getinte webcambeelden	0,4

Tabel 6: Initiatie van seksueel gedrag op internet bij 12-18 jarigen. Bron: Koppen & Het Nieuwsblad, 2007.

Het zijn vooral 15-16 jarigen (12%), 17-18 jarigen (12%) en jongeren die geen ASO-opleiding volgen (12%) die seksueel getinte vragen stellen.

Slechts 0,4% (twee jongens van 17-18 jaar), toonde zelf ongevraagd geslachtsdelen, borsten of billen voor de webcam omdat ze dit leuk/spannend vonden. Niemand van de Vlaamse jongeren heeft wel eens geld of een andere beloning gekregen voor seksueel webcammen. Slechts één Vlaams meisje maakte zelf één keer seksueel getinte opnames van iemand.

Het Nederlands onderzoek besluit dat een **cluster van factoren** (frequentie van internetgebruik, openheid op internet, msn'n ter compensatie van sociale beperkingen, flirten, sekssites bezoeken en positief seksueel zelfbeeld) het reageren op en zelf initiëren van seksuele contacten op internet verklaart. Voorts geven tieners die meestal in een **afgesloten ruimte** zoals hun slaapkamer internetten, vaker beelden vrij van zichzelf via foto of webcam.

4.2. Prevalentie: welke jongeren krijgen ermee te maken?

Meisjes krijgen meer seksueel getinte vragen, verzoeken en beelden dan jongens. Het Nederlands onderzoek toont ook aan dat de confrontatie met naakt of seksueel gedrag voor de webcam bij meisjes meer ongevraagd gebeurt dan bij jongens. De kans dat men te maken krijgt met seksuele ervaringen op internet neemt toe met de **leeftijd**. Ook het **opleidingsniveau** speelt een rol. Voorts blijkt uit het onderzoek van Koppen en Het Nieuwsblad dat de kans op confrontatie met seksuele ervaringen hoger is voor **regelmatige chatters** en voor jongeren waarvan de **ouders gescheiden** zijn.

Seksuele ervaring	% meisjes	% jongens
Seksueel getinte vragen	33	16
Seksueel getinte verzoeken	11	5
Verzoek om in echte leven af te spreken	27	15

Tabel 7: Confrontatie met seksuele ervaringen op internet, naargelang geslacht. Bron: Koppen & Het Nieuwsblad, 2007.

Seksuele ervaring	% 12-14 jarigen	% 15-16 jaar	% 17-18 jaar
Seksueel getinte vragen	14	33	32
Seksueel getinte verzoeken	4	9	13
Verzoek om in echte leven af te spreken	12	28	26

Tabel 8: Confrontatie met seksuele ervaringen op internet naargelang leeftijdsgroep. Bron: Koppen & Het Nieuwsblad, 2007.

Seksuele benadering	Vijfde leerjaar	Zesde leerjaar	Eerste jaar secundair
Meisjes	6%	9,5%	13%
Jongens	2%	3%	3%

Tabel 9: Seksuele benadering als negatieve ervaring op internet, naargelang leeftijdsgroep en geslacht. Bron: Action Innocence, 2007.

Seksuele ervaring	% ASO	% niet-ASO
Seksueel getinte vragen	5	12
Seksueel getinte verzoeken	4	14
Verzoek om in echte leven af te spreken	17	28

Tabel 10: Confrontatie met seksuele ervaringen op internet naargelang opleiding. Bron: Koppen & Het Nieuwsblad, 2007.

4.3. Hoe beleven jongeren deze ervaringen

Bijna 8 op de 10 Vlaamse jongeren vond het **'niet tof'** om een seksueel getint verzoek te krijgen.

Bepaalde ervaringen worden negatiever geëvalueerd dan andere. Een grote meerderheid (71%) vindt het 'niet tof' om seksueel getinte vragen te krijgen. Bijna 6 op de 10 Vlaamse jongeren (59%) vond het ontvangen van seksueel getinte beelden 'niet tof', een kwart (24%) vond dit wel tof. Verzoeken om in het echte leven af te spreken worden door een minderheid van de Vlaamse jongeren (40%) 'niet tof' gevonden. Een kwart vindt dit soms tof en soms niet tof (27%), een ander kwart vindt dit gewoon (24%) en 11% vindt dit tof.

Sekseverschillen

Uit de Nederlandse gegevens blijkt dat meisjes en jongens seksuele ervaringen op internet anders beleven. Het internet biedt kennelijk **meer leuke mogelijkheden voor jongens** op seksueel gebied. De meerderheid van de Nederlandse jongens vindt het 'gewoon' om een seksueel getinte vraag of verzoek te krijgen en '(heel) leuk' om seksuele beelden te zien te krijgen en verzoekjes om af te spreken te krijgen. Voor Nederlandse meisjes ligt dit anders, zij vinden de confrontatie met vragen, beelden en vooral verzoeken '(helemaal) niet leuk'.

Beoordeling seksuele ervaring	Jongens	Meisjes
Krijgen van seksuele vragen	'(helemaal) niet leuk': 13% 'gewoon': 71% '(heel) leuk': 16%	'(helemaal) niet leuk': 62% 'gewoon': 36% '(heel) leuk': 3%
Krijgen van seksuele verzoeken	'(helemaal) niet leuk': 28% 'gewoon': 45% '(heel) leuk': 27%	'(helemaal) niet leuk': 83% 'gewoon': 13% '(heel) leuk': 4%
Seksueel getinte beelden gezien via webcam	'(helemaal) niet leuk': 5% 'gewoon': 27% '(heel) leuk': 67%	'(helemaal) niet leuk': 63% 'gewoon': 25% '(heel) leuk': 12%
Krijgen van verzoek tot afspreken	'(helemaal) niet leuk': 5% 'gewoon': 42% '(heel) leuk': 52%	'(helemaal) niet leuk': 25% 'gewoon': 56% '(heel) leuk': 19%

Tabel 11: Beoordeling van seksuele ervaringen op het internet door meisjes en jongens. Bron: De Graaf & Vanwesenbeeck, 2006.

Leeftijdsverschillen

Het effect van seksuele ervaringen hangt af van de leeftijd van het kind. **Hoe jonger de puber is, hoe groter de kans dat hij of zij de ervaring niet prettig vindt.** Oudere pubers zijn weerbaarder, gaan zelf op zoek naar seksuele ervaringen en kunnen beter omgaan met ervaringen die tegenvallen. Dat jongere kinderen sneller een seksueel getinte ervaring op internet als negatief beschrijven kunnen we ook afleiden uit onderstaande tabel. In 2008 heeft 80% van de ondervraagde 10- tot 14-jarigen al één of meerdere negatieve ervaringen gehad op het internet.³⁶

³⁶ Action Innocence (2008). Laat je kind niet alleen op het Internet, 26 november 2008.

Negatieve ervaring	% Geconfronteerde 10- tot 14-jarigen
Ongewenste websites	50
Slechte ontmoeting op internet	20
Ongepaste intieme vragen	16
Webcam	10

Tabel 12: Negatieve ervaringen op internet bij 10-14 jarigen. Bron: Action Innocence, 2008.

Hoe ernstig vindt men de ervaringen?

Jongeren die aangeven dat ze de confrontatie met seksueel getinte vragen, verzoeken en beelden niet leuk vinden, vinden over het algemeen toch niet dat ze 'iets vervelends' hebben meegemaakt. Slechts 8% vindt dat ze het voorbije jaar 'iets vervelends hebben meegemaakt op internet op seksueel gebied'. Jongeren **relativeren** de ervaringen vooral makkelijk wanneer ze voor hun eigen gevoel adequaat op de vraag of het verzoek hebben gereageerd. Wanneer er daarentegen sprake is van druk of dwang, wordt de ervaring wel als vervelend bestempeld.

Zelfs als iemand aangeeft dat iets 'vervelend' was hoeft dit nog **niet heel ernstig** te zijn. Dat blijkt uit het feit dat de meeste Nederlandse jongeren het niet de moeite vonden om over de vervelende ervaringen te spreken met iemand. Als reden geven ze dat het voorval niet ernstig genoeg is of dat men geen hulp nodig heeft. Mogelijk zorgt de **anonimiteit van internet** er voor dat vervelende ervaringen minder ernstig worden ervaren dan in het echte leven. Dit is mogelijk ook zo voor de Vlaamse jongeren: van de groep die iets vervelends hebben meegemaakt, heeft 39% deze ervaring aan niemand verteld. Van deze jongeren zegt niemand die ze hun ervaring eigenlijk wel had willen delen met iemand.

4.4. Hoe gaan jongeren om met ongewenste seksuele ervaringen?

Sociale steun bij negatieve ervaringen

61% van de 12- tot 18-jarigen die iets vervelends hebben meegemaakt, heeft dit aan iemand verteld. Jongeren vertrouwen hun ervaring toe aan een vriend(in) (82%), aan de ouders (45%), aan een broer, zus of ander familielid (24), of aan iemand op school (16%). Bijna niemand deelde de ervaring met de politie (5%) of de beheerder van de website (4%).

Van de 10- tot 14- jarigen, zei 60% de (zowel positieve als negatieve) ervaringen op het Internet te hebben verteld aan iemand. Slechts 36% deelde de ervaringen met een volwassene. Positieve ervaringen worden duidelijk meer verteld aan leeftijdsgenoten dan negatieve ervaringen. Vooral negatieve contacten via het internet worden moeilijk verteld: 52% van de kinderen die een ongepaste intieme vraag kreeg vertelde dit aan niemand. 40% vertelt hun ervaringen op het internet dus aan niemand. Belangrijk is dat kinderen die vaak begeleid worden, gemakkelijker hun ervaringen op het internet, voornamelijk de negatieve, vertellen.³⁷

Strategieën van jongeren

In Nederland werd ook gepolst naar wat de reactie is van jongeren indien ze niet op deze vragen, verzoeken en beelden ingaan. De meest gebruikte **strategieën** om met ongewenste seksueel gedrag om te gaan zijn de andere persoon blokkeren, negeren, verbaal weigeren en de chatroom verlaten. Ook is de webcam voor jongeren een controle-instrument om zich letterlijk en figuurlijk een beeld te vormen van de persoon achter het computerscherm.

Jongeren doen '**netwijsheid**' op door vallen en opstaan en leren vlug weerbaar reageren op ongewenste ervaringen op internet. Ze maken geregeld dingen mee die niet prettig zijn, maar hoe sterker ze in hun

³⁷ Action Innocence (2008). Laat je kind niet alleen op het Internet, 26 november 2008.

schoenen staan, hoe beter ze ermee kunnen omgaan en hoe minder ze zelf dit soort ervaringen negatief beoordelen.

Doordat internet hét communicatiemiddel is voor jongeren, gaan zij automatisch hun **ervaringen delen** en **tips aan elkaar** geven over gevaarlijke chatcontacten en risicovol gedrag op internet. Vooral de grote jongerensites zijn belangrijke informatiebronnen voor jongeren in verband met internetveiligheid en dragen op die manier bij tot de bewustwording van jongeren. Jongeren geven ook zelf aan dat ze graag meer info zouden krijgen over seksuele ervaringen via internet.³⁸

4.5. Factoren die het risico op vervelende ervaringen verminderen

Risicoperceptie bij jongeren

De meerderheid (79%) van de Belgische jongeren komt in contact met **waarschuwingen** inzake internet. Ook de meerderheid van de Vlaamse jongeren is zich bewust van de (seksuele) gevaren in verband met internet. Zij vinden zelf dat ze op hun hoede moeten zijn voor pedofielen (97%), mensen die enkel uit zijn op seks (97%), dat er foto's van hen gemaakt worden waar ze later mee gepest of gechanteerd kunnen worden (94%), dat ze iets voor de webcam doen (93%) of iets over zichzelf vertellen (89%) waar ze later spijt van krijgen en voor nep-modellenbureaus (87%).

Tieners weten dus dat er gevaren zijn, maar dit wil nog niet zeggen dat ze er ook altijd naar handelen. Uit interviews met jongeren blijkt dat ze vervelende zaken veelal eerst zelf moeten ondervinden, voordat ze hun les geleerd hebben.³⁹ Weten welke (seksuele) risico's er zijn is een eerste voorwaarde om je hiertegen te kunnen beschermen, maar enkel waarschuwen is dus geen garantie voor een veiliger internetgebruik. De mate waarin jongeren zelf vinden dat er risico's zijn ('**risicoperceptie**') vertoont namelijk een sterker verband met de manier waarop ze op seksuele ervaringen reageren en met de mate waarin ze zelf grensoverschrijdend gedrag vertonen dan het louter in contact komen met waarschuwingen.⁴⁰ Het komt er dus op aan om jongeren niet alleen kennis aan te leren, maar ook bewust te maken van de risico's op het vlak van online seksueel gedrag.

Betrokkenheid van ouders

Kinderen waarvan de ouders het internetgebruik **controleren**, kennen vaker alle mensen waarmee ze contact hebben via het internet en geven minder vaak persoonlijke informatie of foto's door aan onbekende chatpartners.⁴¹ Ook vertellen kinderen die vaak begeleid worden, gemakkelijker hun ervaringen op het internet.⁴²

Naarmate jongeren meer **afspraken** met hun ouders hebben gemaakt over MSN, antwoorden ze minder vaak op seksueel getinte vragen en blijven ze minder vaak kijken naar seksueel getinte beelden. Ook maken deze jongeren minder vaak afspraakjes via internet en maken ze minder vaak ongevraagd opnames van anderen.

Maar vooral jongeren waarvan de ouders op de hoogte zijn van hun doen en laten ('**monitoring**'), gaan minder vaak in op en initiëren minder zelf seksuele contacten op internet. Jongeren met betrokken ouders maken bovendien minder seksueel getinte confrontaties mee. Het gaat hierbij om de algehele verhouding

³⁸ Pardoën, J. & Pijpers, R. (2006). *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*. Amsterdam: SWP. p.45.

³⁹ Pardoën, J. & Pijpers, R. (2006). *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*. Amsterdam: SWP.

⁴⁰ De Graaf, H. & Vanwesenbeeck, I. (2006). *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

⁴¹ Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H. & Gerarts, M. (2007). Primary school children's safe and unsafe use of the internet at home and at school. An exploratory study. In: *Computers in Human Behavior*, 23(6).

⁴² Action Innocence (2008). Laat je kind niet alleen op het Internet, 26 november 2008.

tussen ouders en kinderen die zodanig is dat kinderen zelf bereid zijn om aan de ouders te vertellen wat ze op internet doen. Kortom, begeleiden werkt beter dan verbieden.⁴³

4.6. Risico's in verband met seksueel grensoverschrijdend gedrag

4.4.1. Wat is het probleem?

De meeste jongeren vinden het leuk om te flirten en te experimenteren met seksueel gedrag op internet. En uit voorgaand hoofdstuk blijkt dat jongeren over het algemeen goed met deze ervaringen kunnen omgaan. Voor bepaalde kwetsbare jongeren zijn er echter ook een aantal risico's verbonden aan het internetgebruik. Maar wanneer spreken we van (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag? En welke jongeren lopen het grootste risico?

Definitie seksueel grensoverschrijdend gedrag ⁴⁴

Afhankelijk van de situatie en van het profiel van de betrokken personen zijn seksuele handelingen de ene keer problematisch en de andere keer niet. Sensoa onderscheidt drie criteria op basis waarvan men kan bepalen of seksueel gedrag grensoverschrijdend is: gelijkwaardigheid, toestemming en vrijwilligheid. Als aan één van deze criteria niet voldaan is, is er mogelijk sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Elke situatie waarin iemand gedwongen wordt om seksuele daden te ondergaan of uit te voeren wordt bovendien gecategoriseerd als seksueel misbruik.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag op internet

Ook op internet kunnen kinderen en jongeren geconfronteerd worden met grensoverschrijdend gedrag. Ze kunnen zich bijvoorbeeld **laten overhalen** om dingen te doen die ze eigenlijk niet willen, of waar ze nog niet aan toe zijn. Een vijfde van de Vlaamse jongeren (21%) antwoordt bijvoorbeeld op een seksueel getinte vraag omdat de ander bleef aandringen, terwijl bijna 1 op 8 (13%) antwoordt omdat de andere persoon ergens mee dreigt of iets in ruil belooft. Ook weet 5% van de jongeren niet wat anders te doen.

Voorts kunnen kinderen soms de **gevolgen** van hun eigen gedrag nog **niet goed overzien**. Het gaat dan om jongens die meisjes seksueel benaderen (en zich niet realiseren welke impact dat heeft), of om meisjes die zich niet realiseren dat de naaktfoto's of beelden van seksuele handelingen die ze aan hun vriendje geven misbruikt kunnen worden. Wat betreft seksueel getinte opnames heeft ruim 1 op de 10 Belgische jongeren (13,3%) ervaring met het onbewust gefilmd of gefotografeerd worden, waarna deze beelden online werden geplaatst. Dat men het voorbije jaar sexy foto's van zichzelf online zette waar men achteraf spijt van had, is 1,5% van de Vlaamse meisjes wel eens overkomen.

4.6.2. Risicogroepen voor negatieve seksuele ervaringen ⁴⁵

Voorals **meisjes** het soms moeilijk vinden om dingen te weigeren, waardoor ze verder gaan dan ze eigenlijk zouden willen. Bij jongens is dat risico kleiner, omdat zij vooral de daders zijn van grensoverschrijdend gedrag. Zo blijkt dat wanneer meisjes antwoorden op een seksueel getinte vraag, ze dit regelmatig, en veel vaker dan jongens, doen omwille van een reden die niet wijst op een eigen keuze. Van de Nederlandse meisjes antwoordt 23% (t.o.v. 10% van de jongens) omdat ze niet onaardig of preuts willen overkomen,

⁴³ De Graaf, H. & Vanwesenbeeck, I. (2006). Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet. Utrecht: Rutgers Nisso Groep. p. 51.

⁴⁴ Voor een uitgebreide bespreking, verwijzen we naar de Feiten & Cijfers 'Seksueel misbruik van kinderen en jongeren': http://www.sensoa.be/pdf/feiten_en_cijfers/feiten_cijfers_seksueel_misbruik_kinderen_en%20jongeren_2004.pdf. en naar de Algemene Gids Grensoverschrijdend gedrag: http://www.sensoa.be/downloadfiles_shop/algemene_gids_grensoverschr_gedrag.pdf.

⁴⁵ De Graaf, H. & Vanwesenbeeck, I. (2006). Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet. Utrecht: Rutgers Nisso Groep. p. 29-43.

15% (t.o.v. 4% van de jongens) wist niet wat ze anders moest doen en 7% (t.o.v. 2% van de jongens) werd door de ander overhaald.

Bovendien speelt de **leeftijd** een rol. Meisjes van 15 tot 18 jaar komen veel in contact met ongewenste vragen, verzoeken en beelden maar gaan hier relatief zelden op in. Het zijn vooral meisjes van 12 tot 14 jaar die relatief vaak ingaan op vragen en verzoeken omdat de andere druk of dwang uitoefent of omwille van verwarring. Deze groep zegt dan ook vaker iets vervelends te hebben meegemaakt op internet. Waarschijnlijk zijn hun vaardigheden om hun seksuele grenzen te bewaken minder goed ontwikkeld. Bovendien doen 12- en 13-jarigen zich graag ouder voor dan ze zijn, en op internet is dat veel eenvoudiger dan in het echte leven.

Bovendien rapporteren **laag opgeleide meisjes** meer ongewenste ervaringen dan hoog opgeleide meisjes. Hoog opgeleide meisjes ervaren vragen en verzoeken minder snel als vervelend, maar gaan hier wel vaker op in en nemen vaker zelf het initiatief tot online seksueel gedrag.

Ook de **levensgeschiedenis** (scheiding van de ouders, seksueel misbruik, depressieve gevoelens) speelt een rol bij meisjes in de mate van ongewenste seksuele ervaringen. Van de Vlaamse jongeren die zeggen iets vervelends te hebben meegemaakt op seksueel gebied op internet is bijvoorbeeld 16% een jongen of meisje met gescheiden ouders.

4.6.3. Seksueel grensoverschrijdend gedrag door oudere chatcontacten

De meerderheid van de seksueel getinte contacten op internet vindt plaats tussen jongeren onderling. 84% van de Belgische jongeren heeft op het internet nog nooit van een oudere chatpartner de vraag gekregen om seksuele informatie over zichzelf vrij te geven. 89% heeft nog nooit van een veel ouder persoon de vraag gekregen om seksuele handelingen te stellen. Dit wil zeggen dat 1 op de 6 tieners (16%) wel al seksueel getinte vragen heeft gekregen van een volwassene en 1 op de 10 jongeren (11%) wel al werd aangezet om seksuele handelingen te verrichten door een ouder chatcontact.

Een Amerikaans onderzoek van Mitchell ⁴⁶ naar plegers van zedenmisdriven tegen minderjarigen **ontkracht een aantal stereotiepe opvattingen** over plegers van seksueel misbruik. Zo blijkt dat de meeste mensen die online kinderen verleiden niet liegen over het feit dat ze volwassen zijn en dat ze interesse hebben in seks. Slechts 5% van de plegers loog over zijn leeftijd, 21% loog over zijn seksuele interesse en dit betrof meestal oneerlijke beloftes van liefde en romantiek. Ook gebruikten maar weinig plegers geweld (5%) of dreiging (16%). Meestal hadden de volwassenen al minstens één maand online en telefonisch contact met de jongeren en stapten de jonge tieners vrijwillig in een seksuele relatie met de volwassene die ze online hadden leren kennen. Niet minder dan 50% van de slachtoffers vertelde verliefd te zijn op of zich nauw betrokken te voelen met de dader. Overigens hadden de tieners van 13 tot 15 die op de uitnodiging gingen meer dan één keer seks met de volwassenen.

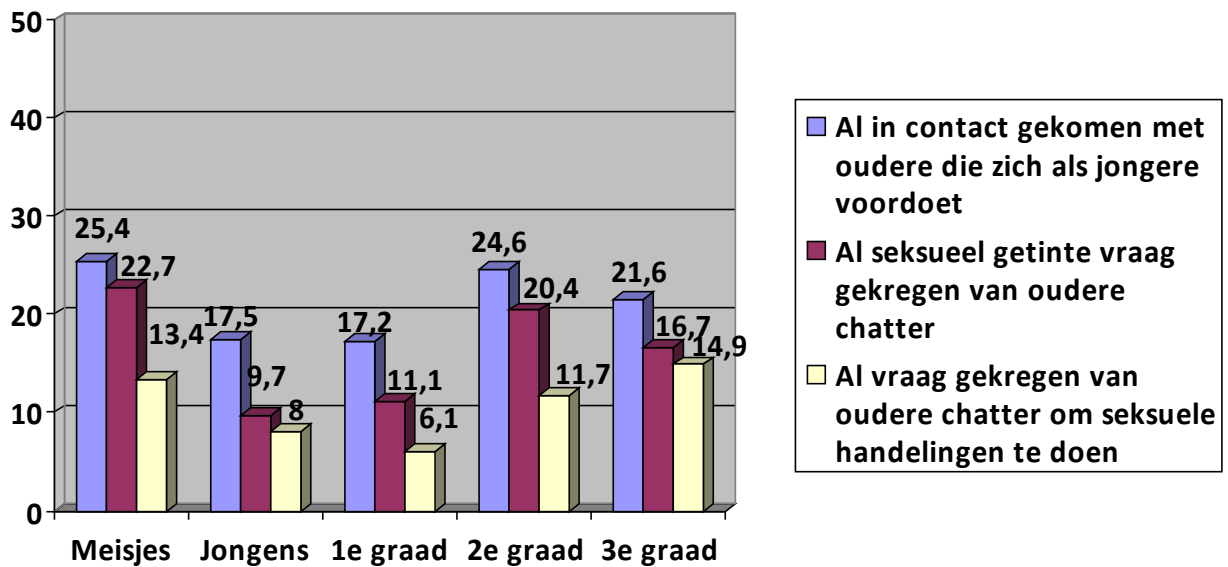
Risicogroepen voor negatieve seksuele ervaringen door oudere chatcontacten

Ook wat betreft de risico's die verbonden zijn aan oudere chatcontacten, blijkt dat er zich sekse- en leeftijdsverschillen voordoen. (zie Figuur 2) **Meisjes en oudere tieners** komen meer in contact met oudere chatcontacten en krijgen er meer seksueel getinte vragen en verzoeken van dan jongens en jongere tieners. Voor Vlaanderen geldt dat vooral 17- tot 18-jarigen (20%) het wel eens over zijn of haar seksleven heeft met een relatief onbekende. Dit is een risicogedrag dat zich voornamelijk bij oudere jongeren uit, en beduidend minder vaak voorkomt bij 12- tot 14-jarigen. Zo heeft 94% van de jongeren tussen 12 en 14 nog nooit over het eigen seksleven gepraat met een onbekende op internet.

---

⁴⁶ Mitchell, K., Wolak, J., Finkelhor, D. (2004). Online sex abuse cases not characterized by deception, abduction and force, research shows. Washington: APA.

Ook Mitchell concludeert dat volwassen plegers vooral contact zoeken met jongeren tussen 13 en 17 jaar en niet met jongere kinderen. Jongeren die een **slechte relatie met hun ouders** hebben en jongeren die **eenzaam of depressief** zijn, vormen evenzeer een kwetsbare groep. Ook **homoseksuele tieners** en zij die twifelen over hun seksuele oriëntatie en zich tot anderen richten via het internet voor steun en informatie zijn kwetsbaar.⁴⁷ Met dit gegeven in het achterhoofd, willen we wijzen op het feit dat internet voor Vlaamse homo- en bismannen de belangrijkste plaats is om nieuwe mannen te leren kennen. Slechts 20% onder hen maakt geen gebruik van het internet om sekspartners te vinden.⁴⁸

Figuur 2: Frequentie (%) risico's chatcontacten, vergelijking geslacht (N=1309) en graden (N=1309). Bron: TIRO-onderzoek, 2008.

5. Preventiemogelijkheden en tips

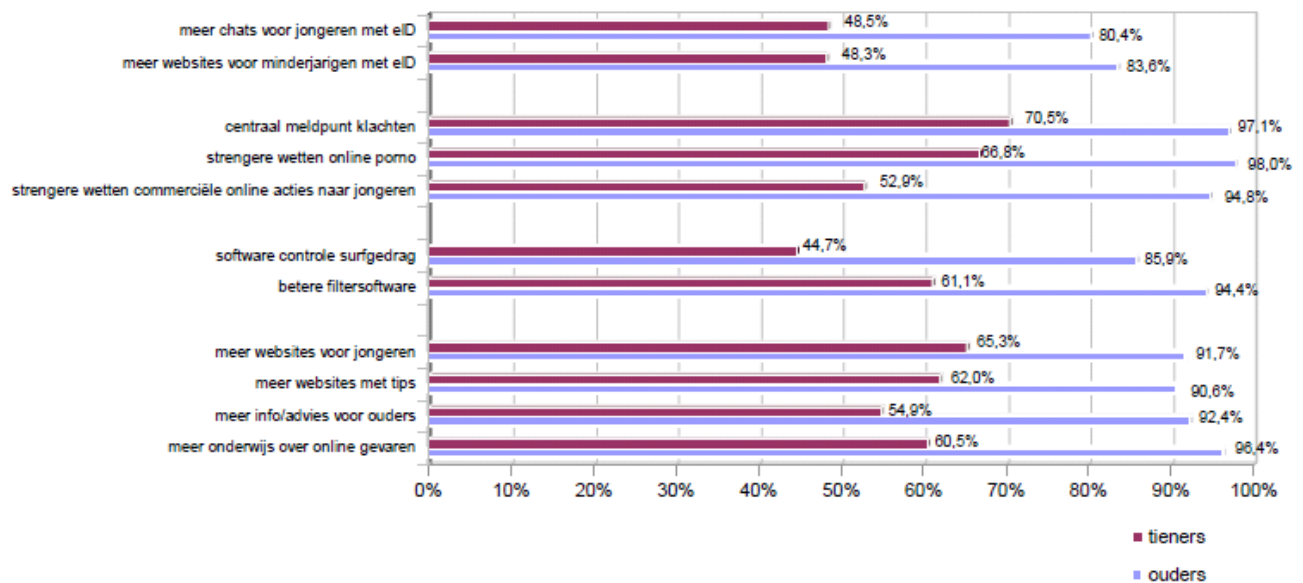
Het is normaal dat jongeren hun grenzen verkennen en experimenteren met hun seksualiteit op internet. Ze kunnen hierbij de steun van leraren en ouders goed gebruiken om hen te helpen bij het afbakenen van hun grenzen en hen te behoeden voor mogelijk misbruik. Jongeren geven trouwens zelf aan dat ze hier behoefte aan hebben.

5.1. Welke maatregelen willen jongeren en hun ouders?

Uit onderstaande figuur blijkt dat ouders over het algemeen meer belang hechten aan maatregelen voor een veilig internet dan hun kinderen. De top drie maatregelen voor jongeren is ten eerste een centraal meldpunt voor klachten, ten tweede strengere wetten tegen online porno en ten derde meer websites op maat van tieners. De top twee van maatregelen van de ouders is dezelfde als die van hun kinderen. Ten derde willen ouders meer aandacht in het onderwijs voor risico's op het internet. De meerderheid van de jongeren vindt deze laatste maatregel ook belangrijk, evenals websites met tips over hoe men moet omgaan met online risico's en betere filtersoftware.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Onderzoek FAQ-it door Sensoa en Universiteit Gent. (2007). <http://www.weljongniethetero.be/viewtelex.asp?id=3930>

Figuur 3: Belang van maatregelen voor tieners en ouders (N=1801). Bron: TIRO-onderzoek, 2008.

5.2. Tips voor jongeren, ouders en leerkrachten

Jongeren moeten bewust worden gemaakt van de (seksuele) risico's die verbonden zijn aan internet. Één van de belangrijkste boodschappen bij het praten over online flirten is dat experimenteren best mag, maar dat je je nooit moet laten verleiden tot dingen die je eigenlijk niet wil, en dat je je altijd moet blijven realiseren dat je jezelf heel kwetsbaar, en zelfs chantabel, maakt.

5.2.1. Tips voor ouders

Kinderen tussen 12 en 14 jaar praten het minst vaak met het ouders over seks. En dat is nu precies de leeftijd waarop ze het meest beïnvloedbaar zijn en dus het meest begeleiding nodig hebben. Als ouder komt het er dus op aan om je kinderen weerbaar te maken tegen (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag van anderen. Dit doe je door ze een aantal **gedragsregels** aan te leren, maar vooral ook door van jongs af te praten over seksualiteit met ze. Internetopvoeding is dus vooral: seksuele opvoeding.

Uit onderzoek blijkt dat jongeren met betrokken ouders zich minder risicovol gedragen op internet. Je kinderen beschermen tegen online seksueel grensoverschrijdend gedrag, doe je daarom door te praten met hen en door **belangstelling** te tonen voor wat ze online doen: voor wie hun online-vrienden zijn en waarover ze online zoal communiceren bijvoorbeeld. Geef je kinderen je vertrouwen. Daarnaast kan je met hen ook enkele **afspraken** maken. Ook beperkingen aangaande het internetgebruik kunnen immers – zij het in mindere mate - bijdragen tot veiliger gedrag online. Enkele concrete tips:

- ✓ Installeer de computer in een gemeenschappelijke ruimte.
- ✓ Installeer filters en gebruik een beveiligde zoekmachine bij jonge kinderen. Laat hen niet alleen op het internet surfen.
- ✓ Leg je kind uit welke dingen voor jou niet kunnen, rekening houdend met de leeftijd en praat over choquerende (pronografische) sites.
- ✓ Informeer je kind over de gevaren die het verspreiden van persoonlijke gegevens inhouden.

- ✓ Sensibiliseer je kind voor de risico's die verbonden zijn aan de verspreiding van persoonlijke beelden (foto's, webcam).
- ✓ Waarschuw voor de risico's van een persoonlijke ontmoeting. Vertel dat niet iedereen op het internet is wie ze beweren te zijn. Help je kind te begrijpen en te onderscheiden wie ze wel en niet kunnen vertrouwen.
- ✓ Leer je kind nee te zeggen en weg te gaan als iemand hen benadert op een manier die ze niet prettig vinden.
- ✓ Moedig je kind aan om gebeurtenissen die hem of haar slecht doen voelen, te delen met iemand die ze vertrouwen. Laat je kind weten dat je altijd beschikbaar bent om te praten en te luisteren.
- ✓ Interesseer je voor de leefwereld en voor de chatvrienden van je kind.
- ✓ Het internet is een publieke plaats. Zorg ervoor dat je kind zich verantwoordelijk gedraagt, net zoals in het dagelijkse leven. Reageer gepast als je kind zelf (online) seksueel grensoverschrijdend gedrag stellen.

5.2.2. Tips voor leerkrachten

Onderzoek toont aan dat hoger opgeleide meisjes minder geconfronteerd worden met seksuele ervaringen en deze ervaringen minder negatief beoordelen dan lager opgeleide meisjes. Als leerkracht moet je jongeren dus opvoeden zodat ze bewust en gezond kunnen omgaan met seksualiteit, ook op internet. Je moet hen motiveren om grenzen te stellen en risico's te vermijden. Seksuele vorming voor jongeren moet aandacht besteden aan:

- ✓ Seksuele beeldvorming in de media.
- ✓ Omgaan met nieuwe media.
- ✓ Verschillen tussen meisjes en jongens.
- ✓ In kaart brengen van positieve en leuke aspecten van seks.
- ✓ Groepsdruk en seksuele druk.
- ✓ Seksuele ethiek.

Sensoa heeft een interactief lespakket ontwikkeld voor leerkrachten van het secundair onderwijs om met jongeren te werken rond de thema's nieuwe media, relaties en seksualiteit. Het lespakket omvat een 15-tal werkvormen rond het aanmaken van een internetprofiel, wat kan en niet kan binnen een chatgesprek, omgaan met ongewenste voorstellen, risico's inschatten, privacy, de invloed van nieuwe media... Dit lespakket is gratis te downloaden op http://www.sensoa.be/downloadfiles_shop/seks_en_internet.pdf.

5.2.3. Tips voor jongeren

We zetten de belangrijkste tips nog even op een rijtje. Zo kan je jezelf beschermen en het internetten veilig en plezierig houden.

- ✓ Hou persoonlijke gegevens zoals telefoonnummer, adres en e-mailadres voor jezelf.
- ✓ Voeg niet zomaar onbekenden toe aan je vriendenlijst.
- ✓ Vertrouw nooit iemand die je alleen via het internet kent.

- ✓ Als je afspreekt met online-kennissen, breng dan altijd een volwassene op de hoogte en ga nooit alleen. Spreek ook af op een plek waar veel mensen zijn.
- ✓ Post geen informatie of foto's waar je later spijt van krijgt.
- ✓ Wees voorzichtig met de webcam. Je weet nooit wat de ander je zal tonen of je zal vragen te doen.
- ✓ Vertel je ouders wat je beleeft op het internet.
- ✓ Als iemand je lastig valt of iets je choqueert op het internet, verlaat dan de site of blokkeer die persoon. Vertel het vervolgens aan je ouders of aan een volwassene die je vertrouwt.
- ✓ Gedraag je ook zelf verantwoordelijk op het internet en toon respect voor de grenzen van anderen.

5.5. Meer weten?

Voor meer **info over online grensoverschrijdend gedrag** en hoe je jongeren daarvan bewust kan maken en tegen beschermen, kan je surfen naar:

- ✓ www.clicksafe.be: Informatieve website over veilig internet naar kinderen, jongeren, ouders en leerkrachten toe.
- ✓ www.sensoa.be/ouders: Informatie voor ouders over hoe te praten met kinderen en jongeren over seksualiteit en relaties.
- ✓ www.veiligonline.be: Website voor ouders van Child Focus en de Gezinsbond met informatie, opvoedingstips en beeldfragmenten over veilig internetgebruik.
- ✓ http://www.sensoa.be/downloadfiles_shop/seks_en_internet.pdf: Lespakket voor leerkrachten van het secundair onderwijs om met jongeren te werken rond de thema's nieuwe media, relaties en seksualiteit.
- ✓ www.actioninnocence.org: Internationale NGO die het opneemt tegen de gevaren van seksueel misbruik van kinderen gelinkt aan internet.

Ook enkele interessante **boeken en brochures** kunnen je op weg helpen:

- ✓ Justine Pardoën en Remco Pijpers (2007). Mijn kind online. Hoe begeleid je je kind op internet. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- ✓ Justine Pardoën en Remco Pijpers (2006). Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- ✓ Jaak Poot (2007). Veilig online. Tips voor veilig ICT-gebruik op school. Brussel: Vlaamse Overheid.

Meldpunten voor internetmisbruiken:

- ✓ www.stopchildporno.be: Burgerlijk meldpunt tegen kinderpornografie op internet van Child Focus.
- ✓ www.ecops.be: Belgisch overheidsmeldpunt waar u als internetgebruiker misdrijven op of via het internet kan melden.

6. Bronnen

Action Innocence (2008). Laat je kind niet alleen op het Internet, 26 november 2008.

Action Innocence (2007). Internet schokt 2 op 3 kinderen, 3 september 2007.

American Psychological Association, Task Force on the Sexualization of Girls. (2007). Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls. Washington, D.C.: American Psychological Association. www.apa.org/pi/wpo/sexualization.html.

De Bruyne, E. e.a. (2007). Wat verstaan jongeren onder porno? Zoektocht naar een grens. Universiteit Gent: Verslag in het kader van het vak 'Interoptie 3: Kinderwerelden en jongerenculturen: seksualiteit, relaties en liefde'.

De Graaf, H., Höing, M., Zaagsma, M. & Vanwesenbeeck, I. (2007). Tienerseks. Vormen van instrumentele seks onder tieners. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

De Graaf, H. & Vanwesenbeeck, I. (2006). Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

De Smet, S. & Mahjoub, S. (2008). Op het scherp van het net. Een verkennende studie over jongeren, internet en betaalseks. Brussel: Child Focus.

Depandelaere, M. e.a. (2006). Kamedialeon. I love media. De invloed van nieuwe media op de identiteitsvorming bij jongeren. Gent: Graffiti Jeugdendienst en Universiteit Gent.

Hawk, S.T., Vanwesenbeeck, I., De Graaf, H. & Bakker, F. (2006). Adolescents' contact with sexuality in mainstream media. A selection-based perspective. In: The Journal of Sex Research, 43, p.352-363.

INSITES, (2007). Youth Online 5.0. Teens 12-17y. z.u. (p.84-92.)

Mitchell, K., Wolak, J., Finkelhor, D. (2004). Online sex abuse cases not characterized by deception, abduction and force, research shows. Washington: APA.

Mur, S. (2006). Seks in beeld. Een onderzoek naar de invloed van seks op muziekgeluiden en internet op het gedrag van jongeren. Afstudeerscriptie, Rijksuniversiteit Groningen.

Nikken, P. (2007). Jongeren, media en seksualiteit. Hoe media-interesses en -gebruik samenhangen met fantasieën, opvattingen en gedrag. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Op: www.nji.nl.

Nikken, P. (In press). Jongeren, media en seksualiteit. Verslag van een Nederlandse survey. In: Lief en Leed, februari 2009.

Nikken, P. (2006). Seks in de media en kinderen. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn. Op: www.nji.nl.

Pardoën, J. & Pijpers, R. (2006). Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers. Amsterdam: SWP.

Peter, J. & Valkenburg, P. (2006). Adolescents' exposure to sexually explicit material on the internet. In: Communication research, 33, p.178-204.

Peter, J. & Valkenburg, P. (2007). Adolescents' exposure to a sexualized media environment and their notions of women as sex objects. In: Sex Roles, 56, p.381-395.

Poot, J. (2007). Veilig online. Tips voor veilig ICT-gebruik op school. Brussel: Vlaamse Overheid.

Schouten, A.P. (2007). Adolescents' online self-disclosure and self-presentation. Academisch proefschrift, Amsterdam.

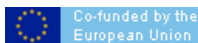
SMIT Vrije Universiteit Brussel, CITA & CRID FUNDP en OSC Universiteit Antwerpen. Onderzoeksproject van het federaal wetenschapsbeleid omtrent kansen en risico's van het gebruik van informatie- en communicatietechnologie door tieners, februari 2008.

Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H. & Gerarts, M. (2007). Primary school children's safe and unsafe use of the internet at home and at school. An exploratory study. In: Computers in Human Behavior, 23(6), p. 2838-2850.

Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D. & Walrave, M. (2006). Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen. Studie in opdracht van het viWTA. Brussel: viWTA.

Van Rooij, T. & Van den Eijnden, R. (2007). Monitor internet en jongeren 2006 en 2007. Rotterdam: IVO.

X. Jongeren en cyberseks, Het Nieuwsblad, 8 maart 2007. & Uitzending Koppen, reportage op 27 maart 2007. (powerpoint-presentatie, 60p.).

SENSOA

Deze Feiten & Cijfers werd ontwikkeld in het kader van het BINSI-project (Belgian Integrated Network Safer Internet). BINSI is een samenwerkingsverband tussen SENSOA en CHILD FOCUS en kadert in het Safer Internet Plus- Programma van de Europese Commissie. Het project wil het veilig gebruik van internet en de nieuwe online technologieën promoten naar kinderen, jongeren, ouders en leerkrachten toe.